

Türkiye Nereye?

- Prof. Dr. Mehmet Türkay,
- Doç. Dr. Fuat Ercan,
- Yrd. Doç. Dr. Özgür Müftüoğlu ve İhsan Çaralan
(Tek parça halinde yayınladığımız bu yazı dizisi
16-19 Şubat tarihleri arasında Evrensel
Gazetesi'nde yayınlanmıştır)

19 Şubat 2006 -

SUNU

Türkiye ekonomisi büyüyor, holdingler geliyor buna karşın işsizlik ve yoksulluk artıyor. Ekonomideki bu değişimin sınıflar açısından anlamını Prof. Dr. Mehmet Türkay, Doç. Dr. Fuat Ercan, Yrd. Doç. Dr. Özgür Müftüoğlu ve gazetemiz Genel Yayın Yönetmeni İhsan Çaralan ile konuştuk. Dört bölüm halinde yayımlayacağımız görüşmelerde, hocalarımız, öncelikle Türkiye ekonomisini nereye gidiyor, nasıl değerlendirilmeli sorusuna yanıt aradılar. İkinci bölüm ise reddedilemeyecek biçimde ABD'nin ve devletlerarası hiyerarşinin Türkiye'ye etkisi oldu. Sendikalar ve işçi sınıfının durumunu üçüncü bölümde ele aldık. Avrupa Birliği'nin etkisi ise son bölümün konusunu oluşturdu.

Türkiye ekonomisini değerlendirebilmek için öncelikle hangi tespitleri yapmamız gerekir?

Fuat Ercan: Geçen yıla ilişkin değerlendirmelere baktığımızda "her şeyin yolunda gittiği" yönünde açıklamalar ile "her şeyin kötüye gittiği" yönünde açıklamalarla karşılaşyoruz. İki vurgunun yapılması gerekiyor. İlk olarak kapitalizmin kendine özgü dinamikleri ve sınıfsal ilişkileri gözönüne aldığımızda ekonominin tam anlamıyla iyi ya da kötü performans geçirdiğini söyleyemeyiz. Soruna bakarken hangi toplumsal sınıflar için iyi, hangileri için kötü geçmiştir sorusuna cevap vermemiz gerekiyor. Böyle sordumuzda kapitalizmin her geçen gün artan sınıfsal eşitsizliğinin 2005 yılında yoğunlaşarak devam ettiğini söyleyebiliriz. Sınıfsal eşitsizliğin bir yanında orta ve büyük sermaye ile ihracata yönelik üretim yapan sermaye gruplarını, diğer yanda ise kamu ve özel kesimi içeren memur ve işçileri, işsizleri, köylüleri, kamu üniversitelerine devam eden gençleri gösterebiliriz. Değerlendirmeye ilişkin ikinci vurgumuz ise ekonomideki gidişata Keynesyen makro veri seti ile bakmamızdan kaynaklanıyor. Liberal ve muhalif sol iktisatçılar gidişata ulusal veri seti içinde bakarken, gerçekte uluslararasılaşmış bireysel sermayeler/firmalar etkinliklerini eş zamanlı olarak farklı ekonomilerde gerçekleştiriyorlar. Az sayıda sermaye grubu muazzam büyüme performansı göstermiyor aynı zamanda ekonomik etkinliklerini çeşitlendirerek dünya ölçeğinde hayata

geçiriyorlar. Sabancı ve Koç Holding bunun örneği. Makro veri setinden Türkiye ekonomisini tanımlayan büyüme, işsizlik, yoksulluk gibi kavramlar bir tarafta, bir tarafta da şirketlerin muazzam büyüme-gelişmesi var. Sanki iki farklı dünya var karşımızda. Makro veri seri içinden dünyaya baktığımızda sanki hepimiz aynı gemide aynı tip kamaralarda yaşıyoruz gibi bir yanılsama yaratıyor. Bu tarz analizler ne yazık ki özellikle muhalif iktisatçıların da çok kullandığı bir dil. Bu dilin eleştirilip aşılması gerekiyor. Türkiye nereye gidiyor dediğimizde, hem bir makro ekonomik veri setinde neler oldu bakmamız lazım, hem de sınıfsal özellikleri gizleyen bu makro veri setini aşarak analizler yapmamız gerekiyor.

Mehmet Türkay: Bir iktisatçı, "Ekonominin durumu iyiye gidiyorsa halkın durumu kötüye gidiyordur", diyordu. Makro veriler üzerinden yapılan değerlendirmelerde kimin için iyi kimin için kötü sorusu genel olarak sorulmuyor. Her şey "ortak iyi" üzerinden tanımlanıyor. Önemli olan sermaye birikiminin bütünsel işleyişi içinde devletin pozisyonu, devlete dair anlamlandırmalardır. Devlet, sınıfların çatışmasının tanımladığı bir alandır ve bu sürecin maliyetini toplumsallaştıran, kârını özelleştiren bir işlevi yerine getiriyor. Böyle bir işlev, doğal olarak zaten makro veri setinden hareketle yapılan analizlerin sınırlarını bize gösteriyor. Bu tür perspektifler sadece duruma işaret eden tanımlayan ve bu haliyle de durumu meşrulaştıran bakma biçimleridir. Diğer taraftan, eleştirel bakışların, analizlerin aynı kategoriler ve veri setini kullanarak yaşanan süreci deşifre etmelerinin de bir sınırı vardır. Bu sınırı tanımlayan bugündür, veri olan yapısal ilişkiler ve işleyiştir. Dolayısıyla geleceğe dönük bir değiştirme perspektifi, tanım gereği buradan çıkamaz. Bu bu tür eleştirel çabaların önemsiz olduğu anlamına gelmez. Ancak, yapısal olanı açığa çıkartmaya da tanım gereği yetmiyor. Verili olan yapı ve işleyişin kavram ve kategorileriyle sorunu anlamak ve açıklamanın sınırlarına bu anlamda da dikkat çekmek gerekiyor. Sınıf içi ve sınıflararası güç ilişkilerine söz konusu verilerden hareketle işaret etmek bu aşamada önem arz ediyor. Burada sınıf kategorisinin her cümle ya da sloganda yer alması değil. Önemli olan, içeriğini nasıl dolduruyorsak, işçi sınıfını da sermayeyi de kendi iç bileşenleri, çatışmaları, gerilimleriyle görünür kılmaktır. Sosyolojik olarak sınıfların varlığı zaten veridir, kritik olan, hem geçmişin hem de bugünün değerlendirilmesinde tarihsel bir kategori olarak sınıfların yaşanan sürece kendi iradeleriyle müdahale edebilme kapasitesini görmekte yatıyor. Var mıdır, yok mudur, nasıl yaratılır? Böyle bir analiz makro göstergeleri de yerli yerine oturarak değerlendirmenin önünü açacaktır.

Büyüme, işsizlik gibi makroekonomik göstergeleri değerlendirmeye almayacak mıyız?

Fuat Ercan: Hiç kuşkusuz ele alacağız. Ama ele alırken en azından şuna dikkat etmemiz gerekiyor. Bir ekonomi düşünün ki uluslararası düzeyde

yüksek denilebilecek bir büyüme gerçekleşmiş, verimlilik artışı ve buna bağlı olarak da ihracatta rekorlar kırılıyor. Az da olsa artan oranda bir doğrudan sermaye girişi yaşanıyor. Ama diğer yandan işsizlik, insanca yaşamaya izin vermeyen ücretler, kamunun sosyal yaşam düzeyini artıran harcamalarında düşüşler yaşanıyor. Bu ifadelerin yan yana konulmasında makro veri seti ile bakan muhalif-sol kesim hayır "büyüme hormonlu" diyorsa, büyüme rakamları gerçeği yansıtmıyor diyorsa işte burada sorun var. Türkiye'de 1980'den itibaren uygulamaya konan politikalar sermaye kesiminin uluslararası düzeyde ayakta kalacak donanımını sağlamak yönündeydi ve bu da önemli ölçüde gerçekleşti. Hiç kuşkusuz uluslararası dinamikler karşısında sermaye grupları olumsuzluklarla karşılaşılıyor, ama olumsuzluğu aşmak için rekabet ve verimlilik ifadelerinden hareketle, dönüp ülke içindeki sermaye dışı ve hatta küçük sermayeler üzerinde baskı mekanizmaları kuruluyor. Bu anlamda sermayenin emek üzerindeki denetim-kontrolü yani sömürü ilişkileri muazzam bir düzeye ulaşırken aynı zamanda sermayeler arasında da kıran kırana bir rekabet yaşanıyor. Bu rekabetin önemli sonuçlarından biri ise sabit sermaye donanımına bağlı olarak hizmet sektöründe oldukça hızlı oranlarda büyüme olmasıdır. İkincisi gelişmiş kapitalist ülkelerde her geçen gün işsizlik ve işsizliği eskiden bir problem olmaktan çıkaran sosyal güvenlik mekanizmaları yavaş yavaş işlemez hale geliyor. Avrupa Birliği, ABD ve Japonya arasında verimlilik düşüşünden kaynaklı rekabet artıyor. Uluslararası ölçekte bu rekabet, işsizliği hem bir disipline etme aracına dönüştürüyor hem de işsizliğin yoksullukla birlikte spontane mücadele tarzlarına yol açıyor.

Bu noktada Türkiye'ye dönersek...

Fuat Ercan: Türkiye'de 2001'de kriz çıktı, krizden sonra neler oldu. Geçen yıl yüzde 9 büyüme gerçekleşti, bu yıl yüzde 6 civarında. İkinci bir gösterge ihracat artışı. Hem aylık, hem yıllık rekorlar kırılıyor. Ona rağmen TİM Başkanı Oğuz Satıcı dert yanıyor, bunların yanı sıra işsizlik artıyor. Bu tarz üretim hem verimliliğin hem de işsizliğin kaynağı. İhracattaki artışın, büyümenin ve işsizliğin artmasının arkasında verimlilik artışı var. Bu sermayenin son üç dört yılda geliştirdiği bir strateji. Bu strateji daha çok, daha yoğun, daha az işçiyle ve daha hızlı üretimi gerektiriyor. Bu gelişmeler aslında kapitalizmin yapısal mantığının K.Marx'ı haklı çıkartan sonuçları. Diğer yandan son zamanlara özgü bir gelişme ile karşı karşıyayız. Bu gelişme de Türkiye'nin dünya ekonomisi ile bütünleşmesinin sonucu olan ithal girdi kullanımındaki artıştır. Ucuz ithal girdi demek, o ucuz girdiyi üreten diğer ulustan işçi sınıfı üzerinde daha yoğun baskı-kontrol demek. Diğer yandan bu ucuz girdiye ihtiyaç duyan sermayeler için döviz politikaları önem taşıyor. Ama aynı ucuz girdiyi önlemek için ilk elden işaret edilen ise emeğin daha etkin çalışması ve daha esnek politikalarla denetlenmesi yönünde. ASO'nun hazırladığı Asgari Ücret Politikaları tam da bu düzlemde ele alınması gerekiyor. Türkiye'nin kendi Çin'i yaratması önerilerine sendikalarımızda ses

çıkarmamışlardı.

Peki sermaye devletten ayrı mı hareket ediyor?

Mehmet Türkay: Sermaye kategorik olarak en geniş pazarın olanaklarını kullanmak isteyecektir. Uluslararasılaşmış sermaye, önündeki "yabancı" sıfatının kaldırılmasını istiyor. Gittiği her yerde yerli muamelesi görmek istiyor. Bu Avrupa, ABD sermayesi için de geçerli, Türkiye'deki uluslararasılaşmış sermaye için de. Bu da yeni bir şey değil aslında. Klasik iktisatçıların uluslararası ticaret kuramına baktığınızda "milli muamele ilkesi" diye bir öneri vardır. Kısaca, sermayenin gittiği ülkedeki sermayeyle aynı muameleye tabi tutulmasını önerir. Bu herhangi bir güçlü devletin sermayesi için geçerli değil tüm dünya ölçeğinde hareket kabiliyeti kazanmış sermayeler için böyle bir talep anlamlıdır. Dünya ölçeğinde kapitalizmi kategorik olarak ulusal devletler üzerinden yapılan bir analizle sınırlandırıldığında, Fuat'ın işaret ettiği düzeye geçilemiyor. Ancak başka bir dinamik, sınıflararası ve sınıf içi dinamik alttan alta işliyor. Zaten işleyen sınıfsal dinamik, devletlerin tasarruflarını da biçimlendiriyor. Bu sermayeler bütün "ulusal" pazarların olanaklarını kendi birikimine katmaya çalışırken kıran kırana bir rekabet yaşıyorlar. Bu durum, kendi köken devletiyle ilişkisinin tamamen koptuğu anlamına da gelmiyor. Sermayenin her zaman "iktisat dışı zora" ve dolayısıyla "güce" ihtiyacı vardır.

Sermayenin kendi devletiyle ilişkisinin kopmadığına dikkat çektik, ulusal devletlerin üstlendiği rolü nasıl tanımlayabiliriz?

Fuat Ercan: Bizim gibi geç kapitalistleşen ülkelerde sermayenin kendi ayakları üzerinde durma kapasitesinin artması devletle birlikte oluyor. Liberal solun söylediği gibi bütün dünya sermayenin hareket alanı diye bir şey yok. Dünya kapitalizmi belli bir noktaya gelmiş durumda. Sermaye ile sermaye arasındaki çatışmalar yer yer sermaye ile emek arasındaki çatışmanın önüne geçiyor. Ama gerek sermaye ile sermaye arasındaki çatışma, gerek sermaye ile emek arasındaki çatışmanın kurallarının konulması devlet üzerinden gerçekleşiyor. Mesela Türkiye devleti bazen Türkiye'deki sermaye grubuna rağmen Hyundai'yi seçebiliyor ya da Nikaragua'daki devlet Türkiye sermayesi adına bir şeyler yapıyor. Devlet sermayenin temel amacı olan sermayesini daha etkin ve kısa sürede daha fazla kâr elde etme koşullarını sağlamak üzere yeniden biçimleniyor. Devlete ilişkin sorgulama da sermaye kavramının iki düzeyde ele alınması gerekiyor; biri genel olarak sermaye, birisi sermayenin fonksiyonları üzerinden farklılaşan sermayeler. Devlet genel olarak sermayenin isteklerini yerine getiriyor, ama aynı devlet farklı sermayeler arasındaki çatışmanın da tam odağında yer alıyor. Böylece devlet farklı çıkarları olan sermayeler arasında çatışma alanı olduğu gibi genel olarak emek üzerinde denetim aracı ve tabiki hem de sermayeye karşı muhalefeti engelleyecek baskı ve rızayı üreten işlevleri ile tanımlanabilir. A devletinin sağladığı avantajlara karşılık B devleti rekabet ediyor, ben daha fazla emeğimin üzerinde denetim kuram daha fazla verimlilik sağlarım diye

Devlet ve siyasi ya da kamu otoritelerinin kararlarına bir sonuç olarak bakmak ve bu sonuca yol açan sınıfsal çelişkili süreci gündemimize taşımamız gerekiyor.

Her türlü çatışma devlet üzerinden gerçekleşiyor dedik, devletlerde sermayeye imkan yaratmak için birbiriyle rekabet etmiyor mu? Mehmet Türkey: Sorun da orada yatıyor. Analizini devletler ötesi sistem ya da sadece ulusal devletler düzeyi ile sınırladığımızda ciddi olarak anlamamız zorlaşır. Bu söylediğimiz şeyin en açık ifadesi Irak savaşında yaşandı. Amerikan devletiyle Amerikan sermayesinin nasıl iç içe geçmiş olduğu görüldü. Ya da Başbakan Erdoğan'ın uçağına bilmem kaç tane işadaminin binip gezilere çıkması. Devletlerarası hiyerarşi var ama dünya ölçeğinde artık sermayenin kendi hiyerarşisi de oluştu. Burada önemli olan devlet ile sınıflararası ilişkiyi doğrudan değil, bir dolayım üzerinden kurmaktır. İster birikim süreci diyelim, ister daha genel anlamda "sistem" diyelim, böyle bir karşılıklı etkileşim ağını göz önüne almak önemli. Bu etkileşimi dünya ölçeğinde izlediğimizde eşzamanlı olmamakla birlikte bütün ülkelerde yönelişler aynı yönde. ABD'de de, Türkiye'de de Avrupa Birliği ülkelerinde de. Uzun dönemli bir perspektifle değerlendirdiğimizde hem sermayenin kendi arasındaki rekabetini hem de devletler arası rekabeti birbirini tamamlayan süreçler olarak tespit etmek mümkün. Böyle bir analizde kritik olan, kendi içinde başka fetişler de yaratmadan, nasıl bakmalı sorusunda yatıyor. Bence sınıf kategorisinin iyice açık ve net tanımlanması, analizde nasıl nereye kadar kullanılabileceği, ve nasıl tanımlıyorsak tanımlayalım, sınıf kategorisinin sınırlılıkları ortaya çıkıyorsa onları da konuşalım. Bunun önemi, yani, solun kendi içinde konuşabilir hale gelmesinin önemi açık; ister liberal ve ister ulusalcı, ister milliyetçi densin, bu türden ağır gölgelerin solun üzerinden kaldırılabilmesidir.

İhsan Çaralan: Komünist Manifesto'yu okurken, bugünü yazmış gibi geliyor. Dönüp bakınca Mehmet Hocanın dediği gibi görünürde sermayenin kendi arasındaki çatışma emekten bile daha büyük gibi. Nitekim geçtiğimiz yüzyıldaki iki büyük savaş sermayenin kendi arasındaki çatışmasından çıktı. Dolayısıyla bugün büyüyen, güçlenen ve imkanları artan sermaye, devletleri daha çok kontrol ediyor. Devletler birer birer tekellerin kör çıkar hırsından, burjuvaların kaprislerinden arınmış olarak burjuva sınıfının, tekellerin sınıfsal çıkarlarının son derece bilinçli bir temsilcisi olarak davranıyor. Mesele A tekeli Amerika'nın çıkarlarını satabilir; eğer yeterince kâr vaat ediyorsa Amerikan devletinin İran'a ambargo uygulamasını görmezden gelip el altından İran'a ihracat yapabilir, hatta nükleer silah geliştirmesi için malzeme sağlayabilir. Ama Amerikan devleti, Mobil'in, Motorola'nın Microsoft'un çıkarlarını gözetmekle yükümlü görüyor kendini. Örneğin Bush, Türkiye'nin başbakanıyla görüşmesinde; Türk-Amerikan ilişkilerinin ilerlemesine koşul olarak; Motorola'nın Uzanlar'dan alacakları için gerekenin yapılmasını ön şart olarak koşabiliyor. Türkiye gibi ülkelere, "sermayenin ve malların delacımı önündeki tüm sınırları kaldırın, her seviye özelleştirin, tam libere

olmadan bizimle bütünleşemezsiniz” diyen ABD, küçük bir iç taşımacılık (havacılık) firmasının Norveçlilerin eline geçmesine, “ulusal çıkarları” gereği karşı çıktı. Yine Magnezman’ı satın alan Vodafone’un tutumunu Almanya başbakanı; “Almanya’ya karşı düşmanca tavır” olarak niteledi. Yani; uluslararası firmalar, uluslararası serbestlik, sınırların kalkmasından söz ediliyor ama, aynı zamanda da dün olmadığı kadar sınırlamak; büyük ülkeleri kendi tekellerinin çıkarlarını korumak için; dünya üstündeki hegemonyada payların artırmak için düne göre daha atak davrandıklarına da kanıt oluyoruz. Amerika’ya karşı yeni güç odaklarının şekillenmeye başlamış olmasını uluslararası tekellerin arasındaki rekabetten bağımsız düşünebilir miyiz? Elbette tam tersidir. Tekeller arasındaki rekabetin, mücadelenin bir yansımasıdır yeni güç odaklarının oluşmaya başlaması. Yani denilebilir ki, her şeyin “kitaptaki gibi” olup bittiği bir dönemi yaşıyor dünya.

TÜRKİYE BURJUVAZİSİNİ NASIL İFADE EDERİZ?

Büyüyen sermaye gruplarını göz önünde bulundurarak, Türkiye’de burjuvazi için nasıl bir ifade kullanabiliriz?

Fuat Ercan: Türkiye’de bugün 1980’de Özal’ın başlattığı sermaye yoğunlaşma projesinin çok iyi tuttuğu bir dönemden geçiyoruz. Böyle bir dönem için bazı kavramları tartışmak lazım. Burjuvazi kavramına iki tane sıfat eklemişiz, komprador burjuvazi, ulusal burjuvazi. Yaşananlar ulusal burjuvazi ile komprador burjuvazi kavramlarını anlamsız kılıyor. Artık kendi ayakları üzerinde duran, hem ulusal hem de uluslararası ilişkiler kuran bir sermaye grubu var, buna iç burjuvazi demek lazım. Ve TUSİAD, TOBB kanalıyla kendi sınıf dilini örgütlü şekilde ifade edebiliyor.

İhsan Çaralan: Günümüzde biz emperyalizmle işbirliğini nitelemek üzere işbirlikçi burjuvazi tanımını kullanıyoruz. Bugün “milli” dediğimiz bir burjuva kesimi yarın işbirlikçi olabileceği gibi, her burjuvanın, en küçüğünün bile aklındaki ve gönlündeki büyümek, uluslararası bir sermayeye katılmaktır. Ama buradan kalkarak; burjuvazinin çeşitli kategorileri yoktur, denemez. Kaldı ki, eğer küçüğü, ortası, büyüğü, ulusalı, işbirlikçisi, hatta bugün bile komprador karakterlisi olmasa burjuvazi tek bir tabakadan ibaret olsaydı; kapitalist toplum mantıksal olarak da bütün gelişme ve kendisini yenileme imkanını kaybetmiş olurdu. Sorun Emperyalizm dönemiyle, kapitalizmin ulaştığı bu aşamayla ilgili bir sorun olarak karşımızdadır. Bugün ise, bu değişimler çok hızlı olmaktadır.

Devletler uluslararası platformda eşit mi?

Devletler de birbiriyle rekabet halinde dedik, peki tüm devletler eşit koşullarda rekabet edebiliyor mu?

İhsan Çaralan: Amerika'nın devleti ile Türkiye'nin devleti sermaye ile ilişkileri bakımından aynı politikaları izleyebilir mi? ABD Irak'ta önce Amerikan firmalarına sonra yardım edenlerine pay vereceğim, diyor, Türkiye'nin başbakanı ben bunları satarak ne kadar sermaye çağırabilirsem o kadar başarılı olurum, diyor. Devletler deyince sermaye karşısında aynı pozisyonu alabilirmiş ya da kendilerinin dedikleri sermayeyi aynı şekilde koruyorlar mı tartışması gündeme gelebilir. Türkiye ile ABD'nin Avrupa'nın Kongo'nun büyük firmaları uluslararası alanda eşit koşullarda yarışmak istiyorlar da arkasındaki güçler açısından baktığımızda devletleri aynı gücü sağlayabilir mi? Bu soruya olumlu yanıt vermek zor. Çünkü ancak sadece mali bakımdan değil askeri, diplomatik bakımdan da güçlü devletler kendi tekellerin çıkarlarını gerçekleştirmesinde etkin rol oynayabiliyorlar. Türkiye gibiler ise; kendilerini büyük devletlerden birisinin ya da bir grubun stratejisine bağlayarak ayakta kalmaya çalışıyorlar. Bunu başaramadıklarında ise, IMF vesayeti ya da "özel anlaşmalarla" birer "vasal" durumuna düşüyorlar.

Bu nasıl değerlendirmeli? ABD'de yoğunlaşan bir sermaye olduğu gerek dolar gerekse sermaye transferiyle ABD'nin dünyanın bir çok ülkesinden kazançlı çıktığı ortada...

Fuat Ercan: Nedense şöyle bir mantık yürütülüyor; metropol ülke sermayeleri denetledikleri kendi devletleri ile bizim üzerimizde denetim kuruyorlar ve bizim kaynaklarımız oraya akıyor. Marksist analiz açısından bu tarz analizlerde oldukça önemli sorunlar var. Bir ülkeden diğerine kaynak aktarma kapitalizmin bölüşüm politikaları ile ilgili ama bölüşmek için öncelikle kaynak yaratılması gerekir. Kapitalist toplumda kaynak yaratımının temelinde sömürü yatmakta. Sömürünün kaynağı üretim sürecinde yaratılan değerdir ve bu değer oluşması için sermaye ve işçiler olması gerekiyor. Sömürü ve bölüşümden hareketle devleti tanımlamıyorsak, tam tersine sömürü ve bölüşümü sınıfsal olarak sermaye-emek arası ilişki ve dahası sermayeler arası ilişki olarak tanımlıyorsak, devletler arasındaki sömürü ifadesini dikkatli kullanmamız gerekiyor. Çünkü bu tarz analizler sonuçta gelişmiş kapitalist ülkeler ya da kuzey güneyi sömürüyor gibi kaba bir genellemeye varmamıza neden olur. Bu tarz genellemeler sonuçta bizim gibi ülkelerde sermaye birikim yaratma ve denetleme ilişkilerini gözden tutmamıza neden oluyor. ABD'de yoğunlaşan bir sermaye olduğu için dünyanın bir çok ülkesinden kazançlı çıktığı ifadesine gelince evet bu doğru, ama dikkatinizi iki noktaya çekmek istiyorum. İlki ABD devleti bu işleyişten kârlı çıkıyorsa, buna karşı biz de politik olarak bizim devletimizin mi daha güçlenmesini isteyeceğiz. Tabiki hayır. O zaman tartışmanın sağlıklı olması için her şeyden önce bu ülkelerde sınıf gerçeğini işaret etmek gerekiyor. Kapitalizmin bugün bütün yapısal özelliklerinin açığa çıktığı bizim gibi ülkelerde bir diğer nokta mücadelenin anti-kapitalist bir çerçevede gerçekleşmesi gerekiyor. Türkiye'de sömürülen, baskı altında tutulan kesimlerin kendilerini koruma ve alternatif bir dünya yaratmaya yönelik çabalarında en önemli engel

Türkiye iç burjuvazisidir. Türkiye'den ABD'ye kaynak aktarılıyor, demek anlamlı, ama gerek gerçeklik gerekse politik olarak bu tarz analizler 'atı arabanın arkasına koyma' anlamına geliyor. Sonuç olarak Türkiye'de Marksist bir politik dilin ısrarla göstereceği analiz edeceği şey Türkiye'de sömürü ve eşitsizliklerin kaynağı olan sermaye birikim süreci ve sürecin aktörleri olan iç burjuvazi olması gerekiyor.

Dikkat çekmeye çalıştığınız nokta Türkiye'deki sermaye gruplarının değerlendirmelerde gözden kaçırılmaması...

Fuat Ercan: Türkiye'de çıkarılan yasaları düşünün, bu yasaların IMF tarafından verildiğini kabul olarak koyalım. IMF, Dünya Bankası'nın taleplerinin mutlaka bir zamanda TÜSİAD'dan rapor olarak çıkmış olduğunu görürüz. DB, IMF raporlarının hazırlanmasında öncelikle iç burjuvaların örgütleri ve bunlardan sipariş üzerine proje alan teknik-uzman-akademisyenler, sistem için uzun erimli nelere ihtiyaç duyulduğunu işaret ediyorlar, sonra hazırlanan raporu IMF, DB ve OECD, AB gibi ulus-üstü organizasyonlar gözden geçirerek yeniden yazıyor. Uluslararasılaşmış iç burjuvaların talepleri ile IMF, DB, DTÖ gibi örgütlerin reformları kesişir nitelikte. Açın bakın eğitimde, sağlıkta, sosyal güvenlik sisteminde, tarımda vs. Sormamız gereken temel soru Türkiye'deki İş Yasası'nın IMF-DB için mi çıkartılmış olduğudur, tabi ki bizim sermaye gruplarının istek-zorlamaları ile çıkartıldı. Eğer tüm kaynaklar dışarıya aktarılıyorsa, sermaye grupları niye bu kadar can hıraş bu yasaları çıkartmak istiyorlar? Son dönem Türkiye'de iki döneme ayırıp özelleştirme eğilimlerine bakalım. 1986 sonrası özelleştirmelerin büyük kısmı yerel sermaye tarafından alındı. Günümüzde ölçek büyüdü, sermaye gerektiren özelleştirmeler yapıldı. Bunlara Lübnan, Rusya ve bağımlılık okulunun az gelişmiş diye ifade ettiği ülkeler katıldı. Türkiye'de özellikle sol analizler hâlâ 1960'ların bağımlılık okulunun kavramları üzerinden yapıyor. Monthly Review okulunun sol Keynesyan analizleri ile devlet merkezli ulusalcı dilin kesiştiği bir dil ile karşı karşıyayız. Türkiye'den uluslararası bir yere kaynak aktarılıyorsa, yukarıda işaret ettiğimiz gibi mutlaka o değer öncelikle Türkiye'de yaratılması gerekiyor. Değer yaratılmazsa o kaynak aktarılmaz. O zaman hem o değer yaratıldığı yere bakacağız hem de aktarma mekanizmasına bakacağız.

İhsan Çaralan: Tabi ki esas yaratılan kaynağa bakmamız gerekir. Türkiye'den bir kaynak aktarılıyorsa Türkiye'deki üretim sürecinde sermayenin konumu önemli. Ama sonuçta Türkiye'deki sistemi de ayakta tutan uluslararası bir sistem var. Yani büyük sermaye güçleri ve emperyalizm diye ifade ettiğimiz ilişkiler ve ABD gibi ülkeler var. Bu kapitalistler arası çelişkilerden dolayı yeni kamplaşmalar oluşuyor dünyada ve birbirlerine karşı da büyük devletler mevzi tutuyorlar.

Yeni güç odakları dünyayı yeniden paylaşmak üzere girişimler yapıyorlar. Irak'ın işgali, COP girişimleri, Rusya'nın AB ile yakınlaşması, Fransa

Almanya'nın ABD'ye tutum alması, Şanghay 6'lısı,... gibi. Bütün bunları da işçilerin dikkatine sunmamız gerekir. Sendikayı tartışırken de, sınıfı eğitirken de dünyadaki tüm bu büyük gelişmeleri gösteremsek kapitalizmi sadece Türkiye'deki büyük sermaye ve onların ilişkileri üzerinden bakarsak mücadeleyi doğru ifade edemeyiz. Sistemi ayakta tutan asıl şey; en gelişmiş ülkelerdeki olup bitenlerdir. Türkiye'dekiler de ona bağlanarak ayakta kalabiliyor.

Mehmet Türkay: Geline aşamaya baktığımızda birikim eşitsiz ve çelişik mantığıyla devam ediyor. Türkiye'de yaşanan dönüşümler kapitalist birikimin mantığına uygun seyir izliyor. Ortada sapma ya da kapitalist mantık açısından ters giden bir şey yok. Bence sol açısından öncelikli sorun, mevcut neoliberal entelektüel hegemonyayla baş edebilmenin yollarını bulmak ve hayata geçirmeye çalışmaktır. Bunun koşulları ayrı bir tartışma konusu, ancak solun böyle bir noktanın çok uzağında olduğu da gerçek. Sermaye açısından bakıldığında, gerek dünya ölçeğinde, gerekse Türkiye özelinde "sorun" yaşanan vahşi rekabet. Ancak, burada da bir kırılmayla rakabetin, neoliberalizm çerçevesinde, bu sürecin en olması gereken ilişkisi olarak yansıtılması. Sermaye açısından rekabet, genel olarak söylendiği gibi tercih edilir bir şey değil. Sermaye, rekabeti zorunlu olduğu için yaşamak durumundadır. Rekabetle tekel ayrı, birbirini dışlayan süreçler değil birbirini tamamlayan süreçlerdir. Rekabet elenme sürecidir ve sonucunda tekelleşmeyi getirir. Dolayısıyla güç ilişkilerinin tanımladığı bir zorunluluktan bahsediyoruz. Bu anlamda vahşi rekabet sürecinde sermaye, her düzeyde, eleğin üzerinde kalmak için hem kendi içlerindeki çatışmayı vahşi hale getirdiler, hem de devletle olan ilişkilerini çok operasyonel hale getirerek maliyeti toplumsallaştırmanın yeni yollarını oluşturmaya başladılar. Bu çerçevede bakıldığında yaşanan süreci anlamak ve deşifre etmek için bu sürecin taşıyıcılarının çatışan çıkarları üzerinden değerlendirme yapmak gerek. Burada da işin içine girmesi gereken "sınıf" dediğimiz kategori. Ama bu kategorinin bir analiz aracı olarak operasyonel hale getirilmesi konusunda ve nasıl kullanılması gerektiğinde de dikkatli olmak lazım.

İşçi sınıfına geçelim. Sermayenin uluslararası ve ulusal alanda oldukça güçlendiğini konuştuk, peki bunun karşısında işçi sınıfı ne durumda?

Fuat Ercan: Türkiye'de sermayenin uluslararası sermaye ile kurduğu bütün ittifaklar güçlü ve ittifakları ölçüsünde de gücünü artırıyor. Türkiye'yi bunun karşısında sermaye dışındaki kesimler en başta işçi sınıfı kendini nasıl ifade ediyor. Burada iki eğilimden bahsetmemiz gerekiyor. Eğilimlerden biri üretim sürecindeki değişim yani daha yapısal , diğeri ise daha öznel yani sermaye dışı kesimlerin ama daha da çok işçi sınıfını temsil eden sendikaların öznel problemleri. Eğer ilk dinamizmi yani üretim sürecinde gerçekleşen değişimleri dikkate almasak sorunu sadece sendika ve sol yanılarda buluyoruz ama diğer yandan sorunu sadece üretim ve

yapısal olana atfedersek o zaman da "eh ne yapalım gerçeklik bu deyip" sisteme entegre olma sürecini yaşarız. İlk olarak 1970'lerden itibaren gerek uluslararası gerekse onla ilişkili olarak ulusal düzeyde üretim organizasyonda özellikle de yatırımlarda gerçekleşen değişimler işçi sınıfının farklılaşmasına yol açtı. Ölçek ekonomileri diye tanımladığımız büyük çaplı üretim bir yandan parçalara ayrılırken diğer yandan hizmet sektörünün toplam yatırımlar içinde payı arttı. Sermayeler arası artan rekabet sermayelerin en çok denetim yapabildikleri üretim sürecine ilişkin değişikliklere yöneldi. Bu değişimler üretimin yapısını dönüştürdükçe, işçi sınıfının da farklılaşmasına ve güç kaybetmesine neden oldu. Fakat güç kaybetme süreci başladığı an da sendikalar süreç içinde işçi sınıfını temsil etmekten daha çok sendikacı olarak kendilerinin çıkarlarını korumaya yöneldiler. Sendikalar ya da bazı gruplar esas olarak sınıfsal dil üzerinden savunma mekanizmaları geliştireceklerine Türk-İş'te olduğu gibi milliyetçi yada DİSK'te olduğu gibi demokrasi, sivil toplum, AB'ye desteğe yönelecek bir dizi dil geliştirmeye yöneldiler. Türkiye'de asgari ücretin tartışıldığı bir dönemde bu konuda ses çıkarmayan kesimler demokrasi için AB'ni işaret etmeği daha kolay bir yol olarak kendilerine seçtiler. Yine bu tarz analizler ve kesimler kalkıp ABD bizi sömürüyor, IMF bizi sömürüyor dediklerinde bir gerçeği işaret etmiş oluyorlar ama gerçeğin özellikle anti-kapitalist bir gözle esas yönelimini göstermemiş oluyorlar.

Mehmet Türkay: Fuat'ın bıraktığı yer önemli. Sınıf mücadelesi yükseliyor ama yükselen burjuvazinin mücadelesi. Sendikaların hali ortada. Küçük küçük sendikalar var birşeyler yapmaya çalışıyorlar ama temsiliyet açısından baktığımızda, durum vahim. Geçenlerde bir köşe yazarı, DİSK Türk-İş'le birleşsin, artık işçi sınıfı da rahat etsin diyordu. Bu durum, sınıf perspektifinin ve sınıf algısının sendikal alana hapsedilmemesinin gerekliliğini açık olarak ortaya koyuyor. Neden olmuyor sorusu var? Burada kritik olan şeylerden birisi genel olarak solun, kendi dilini ve kavramlarını gözden geçirmesine, kavramsal bir temizliğe ihtiyacı var. Bugün birçok bağlam artık karıştı; ulusallık, yurtseverlik, solculuk, sağcılık. Şöyle bir noktaya gelindi, kendimi solcu olarak görüyorum, bir şey söylüyorum ama hiç olmaması gereken biriyle yan yana düşüp, aynı şeyleri söylüyorsam, ortada bir sorun var. Bunu iyi anlayabilmek, buradan soldan bakmanın farkını ortaya koymak lazım. Kırmızı çizgilerse kırmızı çizgiler. Milliyetçiliğin yada liberalizmin gölgesinde bir sol olmaz. Bugün, Türkiye'de sol'un kıyıda köşede kalmışlığını aşmanın dilini oluşturmak gerek. Bu dili oluşturmak zor, ama gerçekleştirilebilir. Bu yönde atılacak ilk adım sosyal demokrasinin sol diye tanımlanmasından vazgeçilmesini sağlamaktır. Örneğin DİSK'in girişimi sosyal demokrat bir girişimdir. Bunu kendileri de söylüyorlar, o zaman solda yeni arayış demelerinin kafa karışıklığı yaratmaktan öte anlamı yok. Eğer pozisyonlar netleşirse, tüm muhalif taraflar açısından en hayırlısı olur sanırım.

Özgür Müftüoğlu: İşçi sınıfının durumu denilince Fuat ve Mehmet gibi burada temel vurgunun sınıflar arası güç ilişkileri üzerine yapılması

gerektiğini düşünüyorum. Bugün sermaye, emekçilerin bir sınıf olarak tarih sahnesine çıktığından bu yana hiç olmadığı kadar sınıf bilinci içerisinde hareket ederken, emekçiler ise hiç olmadığı kadar sınıfsal bilinçten uzaklaşmış durumda. Emekçilerin sermaye karşısındaki güç kaybı, 1970'ler ortasında yeni liberal politikaların uygulaması ile ortaya çıkmıştır. Bu politikalara karşı koyamayan işçi sınıfı, sermaye küreselleştikçe, üretim süreci esnekleştikçe kendi içinde daha fazla ayrılmış, birbirleri ile daha fazla rekabet etmeye zorlanmıştır. Böylece, emekçileri sınıf yapan, dayanışma içerisinde tutan koşulların ortadan kalktığı yönünde düşünce hakim olmuştur. Bugün işçi sınıfının mevcut durumunu analiz ederken, 1970'lerde sermayenin yeniden yapılanmasına karşı konulamamasının nedenleri irdelenmelidir. İşte burada da öncelikle emekçilerin ekonomik ve siyasal haklarının kapitalist sistem içerisinde elde edilebileceğini savunan ve işçi sınıfı mücadelesini bilimsel sosyalizmden uzaklaştıran sendikal anlayış ile sosyal demokrat siyasetler sorgulanmalıdır. Zira bu yapılar, emekçilerin haklarını savunacağız derken, özellikle ekonominin talep yönünün ön planda tutulduğu içedönük sermaye birikim döneminde, kapitalist sistemin varlığını teminat altına alan kurumlara dönüşmüşlerdir. Birikim rejimi değişip, emekle sermaye arasındaki çıkar çatışması üst düzeye çıktığında da çözüm üretmez hale gelmiş, kapitalist sistemin mevcut koşullarını meşrulaştırma dışında bir işe yaramaz hale gelmişlerdir.

Sendikalar örgütsüz işçilerle birleştiği oranda yenilenebilir

Yeni liberal politikalar olarak tanımladığınız yapılanma ile birlikte de sendikaların ciddi biçimde güç kaybettiğine dikkat çektiniz. Sendikalar, temsil ettiği işçi sınıfına ve dolayısı ile de kendilerine böylesine olumsuz etki eden bir sürece neden karşı koyamadılar?

Özgür Müftüoğlu: Yeni liberal dönüşüm sürecinde sistemde iki temel değişim öngörülmüştür. Bunlar, üretimin esnekleştirilmesi ve sosyal devletin piyasalaşmasıdır. Üretim sistemlerindeki esneklik, üretimi fabrika çatısı altından çıkartıp, emeğin örgütsüz ve ucuz olduğu alanlara doğru yaygınlaştırırken, işin yapılma biçimlerini ve bu doğrultuda da istihdam şekillerini esnekleştirmiştir. Emeğin ucuz ve örgütsüz olduğu yerler, ev içi üretim gibi tamamen kayıt dışı alanlar ile kayıt dışına yatkın olan küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. Merkez kapitalist ülkelerdeki çalışma standartları, bu üretim alanlarına fazla izin vermediğinden üretim, bu ülkelerden çalışma standartlarının düşük olduğu ya da hiç olmadığı çevre ülkelere kaymıştır. Bu süreçte toplam istihdam içinde örgütlülerin oranı azalırken, çalışma standartları farklı olan ülkelerin emekçileri birbirleriyle rekabet eder hale gelmiştir. Böylece, hem sendikalar üye kaybetmişler, hem de emekçilerin birbiriyle rekabeti kullanılarak ekonomik ve sosyal haklar geriletilmiştir. Sendikalar ise uluslararası düzeyde örgütlenerek mücadele edememişlerdir. Öte yandan sendikalar fabrikalarda ve çalışma koşullarının standartlaştığı üretim tarzında örgütlenme ve faaliyet

göstermek üzere yapılandıkları için bir arada çalışanın az sayıda olduğu ya da evden çalışma gibi işyerinin olmadığı esnek üretim tarzına uygun olarak yapılarını değiştirememişlerdir. Yeni liberal dönüşüm sürecinin sendikaları etkileyen diğer bir yönü devletin sosyal işlevlerinin tasfiye edilerek piyasa devleti haline dönüşmesi oldu. Sosyal devlet, üretim faaliyetlerini yürüttüğü kamu işletmelerinde sendikalaşmayı ve sendikal faaliyetleri desteklemiştir. Özelleştirmelerle birlikte bu işletmelerde emek sermaye çatışması yoğunlaşmış ve sendikal faaliyetler olumsuz yönde etkilenmiştir. Öte yandan, devletin piyasalaşma süreci içerisinde sendikalar karar alma mekanizmalarından uzaklaştırılmıştır. Yasalar, sendikaların ve emekçilerin aleyhine olacak biçimde düzenlenmeye ve yorumlanmaya, başta grev olmak üzere birçok hakkın kullanılması fiilen engellenmeye başlamıştır. Bir diğer etken de üretim sürecindeki esnekleşme ve gelişen üretim teknolojileri, istihdamın yapısını değiştirmiştir. İstihdamda ağırlık sanayi sektöründen hizmetlere kaymıştır. Ayrıca, istihdam içerisinde yüksek vasıflı, beyin gücünü kullanan emekçilerin oranı artmıştır. Sendikalar buna da uyum sağlamakta yetersiz kalmıştır.

Sendikalar güç kaybederken sendika yönetimleri ne yaptı?

Özgür Müftüoğlu: Sendikalar, güç kaybederken sendika yönetimleri, yasal düzenlemelerden de destek alarak bürokratik yapılarını korumuşlardır. Bu bürokratik yapı, sendika yöneticileri ile sendikalı olan ve örgütlenme olanağı bulamayan emekçiler arasında adeta bir çıkar farklılığı yaratmıştır. Sendika yönetimleri, buldukları konumu korumak pahasına sermayenin sürekli olarak gündeme getirdiği "aynı gemideyiz" söylemini kabullenmişler, üyelerinin ve genel olarak emekçi sınıfının kısa, orta ve uzun vadeli çıkarlarından öte, "sosyal diyalog" adı altında yeni liberal politikaların yaşama geçirilmesine katkı sağlamışlar, böylece, süreci meşrulaştırmışlardır. Sendikalar, işyeri düzeyinde emek sürecini bütünüyle esnekleştirmeyi hedefleyen toplam kalite yönetimi uygulamalarına destek verirken, yine esnekliği getiren veya sosyal hakları geri götüren yasal düzenlemelerde de yine bir "sosyal taraf" olarak yer almışlardır. AB içerisinde ETUC'un bir "sosyal taraf" olarak karar mekanizmaları içerisinde yer alması ya da 4857 sayılı İş Kanunu'nun hazırlanma sürecinde işçi konfederasyonlarının yer alması bunun en açık örnekleridir.

Mevcut sendikaların durumu ortadayken yeni arayışlara mı girmek gerekiyor yoksa bu örgütlerde bir çalışma geliştirilebilir mi?

İhsan Çaralan: Sosyal devlet diye ifade edilen, işçi sınıfının mücadelelerinin ürünü olarak ortaya çıkan kazanımlar sınıfa karşı onu kuşatan bir kelepçeye dönüştürüldü ve dünya ölçeğinde bir "sosyal uzlaşma" olarak gerçekleşti. Sendikaların yeniden inşa edilmesi gereken

bir dönemden geçiyoruz. Bugün sendikaların görevi, tarihte ilk ortaya çıktıklarında yerine getirdikleri görevdir: İşçiler arasındaki rekabete son vermek; onları bir sınıf olarak birleştirmek!

Burjuvazinin en son taktiği işçiler arasına rekabeti sokarak, onları bölmektir. Esnek çalma yöntemleri burada temel bir dayanak olarak kullanıldı. Sendikalar; bu saldırıya karşı sermaye güçlerinin isteklerine uyum sağlamayı tek çıkar yol olarak gördüler. Egemen sendikacılık anlayışı; sendika yöneticilerine ve sendikaları ellerinde bulunduran odaklara başka türlü bir mücadele olamayacağını fısıldıyordu. Ancak bütün bu olanlar; var olan sendikalar içinde çalışmanın önemini azaltmış mıdır? Buna hayır, diyoruz. Tam tersine artırmıştır. İşçiler bu mücadele içinde sendikaların yeniden inşasının nasıl olacağını göreceklerdir; ancak bu çaba bugün sendikasız olan ama her gün mücadele içinde olan sınıfın genç kesimlerinin mücadelesiyle birleştiği oranda, sınıfın sendikalaşma mücadelesi içinde olabilecek bir şeydir. Yoksa; sınıfın geri kalanının ne yaptığını, taleplerini önemsemeyen bir sendikal çalışmanın gidebileceği bir yer yoktur. Bugün Türkiye'nin en ücra köşelerinde bile azımsanmayacak sayıda işyerinde sendikal talepler etrafında yürüyen bir mücadele vardır. Bu açıdan bakıldığında işçi hareketi canlıdır ve bunların birleşerek bir sınıf mücadelesine dönüşmesinin dinamikleri görülebilmektedir. Bugün 10 milyonu aşan bir işçi kitlesi ve acil talepleri vardır. Ancak bu işçilerin mücadelesi patronlar, yasalar, sendikal bürokrasi tarafından kuşatılmıştır. Bu kuşatmanın kırılarak işyerlerindeki mücadelelerin işyerleri, sanayi bölgeleri ve ülke çapında birleşmesi sorunu vardır. Bugün çözülmesi gereken en önemli sorun budur.

Peki ne yapmalı?

İhsan Çaralan: Önce şunu bilmek lazım; "sosyal devletçi" koşullar geri gelmez ve uzlamacı sendikacılık yeniden işlev gören bir sendikacılık olamaz. Dahası; eski yöntemlerle, yasaların çerçevesine harfiyen uyularak sendikal mücadele ilerletilmez. Şimdi başka bir şey yapmak; 18 ve 19. yüzyılda (ya da 20. yüzyılın ilk yarısında) olduğu gibi; mücadeleciler bir sendikacılık hattına girmek, sınıf sendikacılığı fikriyatıyla sendikaları yeniden; sınıfı sermaye güçleri karşısında birleştiren merkezler yapacak mücadeleyi yürütmek gerekir. Ama bu hareketin bir stratejisi olması gerekir. Bir otorite oluşması gerekiyor. Bu otorite muhtemeldir ki birçok yerde, o yerdeki en ileri işletmelerin etrafında oluşacak gibi. İşçiler bir mücadelede, en küçük başarıda bile dikkatlerini o mücadeleye çeviriyorlar. "Biz nasıl yapalım" diye mücadele deneyimine sahip olduğunu düşündükleri işçilere soruyorlar. Kısacası işçiler bir kurtuluş arayışı içinde. Bu arayışa yanıt vermesi gerekiyor. Bu işin bir yanı; öteki yanı ise fiili sendikacılık olacak. Kimisi eski sendikaların içinden yükselecek, kimileri de belki yeniden kurulacak. Bunların nasıl olacağını da ancak hareketi ve ortaya çıkardığı olanakları yakından izleyerek görebileceğiz.

Fuat Ercan: Sendikalar sanki başkanları Meclis'e yollama örgütleri olarak çalışıyor, sanki sorun işçileri ilgilendiren değişkenler değil de sivil toplum kuruluşları gibi çalışıyor. Bu mekanizmayı iyi deşifre etmek lazım. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Grubu'nun yaptıkları bir çalışmada işçiler: "sendikalarımızı istiyoruz ama sendikacılarımızı istemiyoruz" diyorlar. Bu ifadelerin kaynaklarının araştırılması gerekiyor.

İhsan Çaralan: Bütün bu hareketin toparlanması ilerleyebilmesi açısından bir şeyler yapmak gerekiyor. Türkiye'de karşımızda 5 bin kişilik fabrika yok. Ama 40-50 bin kişilik sanayi siteleri var. Bir siteyi 150 fabrika, 10-15 ayrı işkolu olarak değil tek bir fabrika olarak düşünürsek; örgütlenme ve mücadele için bir başlangıç yapabiliriz. Çünkü orada çalışma koşullarını patron belirlemiyor; organize sanayi bölgesinin yönetimi belirliyor. Dolayısıyla her işletmedeki mücadele aslında bütün sitedeki patronlar örgütüne karşı verilmek zorunda. Yine sınıfın mücadelesini birleştirmek için esnek çalışmanın parçaladığı, işçiler arasında rekabet soktuğu üretim düzenine karşı mücadele; sınıfın mücadelesini birleştirecek taleplerin öne çıktığı bir mücadele döneminin bir özelliği olmak zorunda. Sendikaların yapıları da bu mücadeleyi yürütmeye uygun olmak zorunda. Ya da bu mücadele içinde sendikalar "yeniden yapılanmak" durumunda.

Sendikalar yeniden örgütlenmek için neleri göz önüne almalı?

Fuat Ercan: Herhalde birçok değişkenden bahsedebiliriz ama üç değişken üzerinde durmak istiyorum. İlk tespit Özgür'ün işaret ettiği verili sendikal yapılara ilişkin. Sendikal bürokrasi temsil ettiği sınıfın özsel sorunlarından hareket etmek yerine, sermayenin üretim alanındaki kendini yenilenme stratejilerine yönelik çabaların peşine takılıp kalmıştır. Ama sendikalara ilişkin tüm bu olumsuzluklar sendikaları azımsa veya önemsememe tarzına dönüşmemesi gerekiyor. Sendikalar işçilerin kendilerini örgütlü olarak temsil ettiği birimlerdir. Burada problem sendikaların krizi değil, belirli bir tarz sendikacılığın krizidir.

İkinci tespit daha çok Türkiye'nin yakın geleceğine ilişkin. Sadece Türkiye'de değil tüm dünyada kapitalist yatırımlar hizmet sektörüne yöneliyor. Bu sektörde çalışanlar az sayıda ve mekansal olarak oldukça dağınık firmalarda çalışıyorlar. Hizmet sektöründe çalışanların sendikal harekete nasıl ekleneneceğinin yolları aranmalı. Kırdan kente göçün olası sonuçları şimdiden düşünülmesi gerekiyor. Bu hem sermayenin yatırımlarını belirleyecek diğer yandan işçi sınıfı açısından hem ücretler üzerinde işsizlik olarak baskı mekanizmasına dönüşecek, hem de enformel sektörün yoğunlaşması anlamına gelecek. Bir diğer değişiklik uygulanan ucuz döviz politikası sonucu bazı sektörlerde işçilerin yerini teknolojinin alması biçiminde açığa çıkıyor. Göçle birlikte teknolojik işsizlik diyeceğimiz mekanizma yedek işgücü ordusunu artırırken, aynı

yedek işgücü ordusu çalışanların çalıştıkları işyeri-firmaya karşı etkinliklerini azaltıyor.

Diğer yandan Türkiye’de bir yılda aşağı-yukarı 7-8 bin işyeri kapanıp açılıyor. Adam eskiden tekstilciydi şimdi başka iş yapıyor. Sendika tekstil sektöründe örgütlenmiş bir sendika, ama sermaye öyle esnek yapıda ki tekstilde iken inşaata yöneliyor, inşaat yaparken başka işe. İfade ettiğim değişkenler bir yandan enformel sektörün artmasına yol açarken, diğer yandan belirli bir işyerinde sabit olarak uzun süre çalışan işçi sayısını azaltıyor. Marksist tarihçi E.P.Thompson bu ifade ettiğimiz mekanizmayı güzel bir ifade ile dile getirir: Sermaye tarihine baktığınız zaman, sermayeler stratejik olarak işçi sınıfını parçalamaya yönelirken, kendisi içinde bütünleştirici düzenlemelere yönelir.

Sendikalarda öyle bir mantık geliştirmeli ki farklı mekanlarda çalışan, organize olmayan işlerde çalışan, evlerinde çalışan, hapishanelerde çalıştırılmak istenen, küçük bürolarda çalışan emekçileri bir arada tutmalı. Diğer yandan sendikalar işçiyi sadece bir işyerinde çalışan biri olarak görmemeli. Belki sendika işçiyi işyerine bağlı olarak değil, çalışma süresince kendisine üye etme yollarını aramalı.

Bu yönde enformel, çeper işçilerinin Güney Kore’deki sendikalleşme değeri anmaya değer. Ülkede büyük fabrikaların yanı başında taşradan işçilerin oluşturduğu sendikal mücadele ülkeyi ayağa kaldırdı. Venezüella’da, Arjantin’de yeni sendikalar gündeme geliyor.

Üçüncü işaret edeceğim nokta sendikaların artık sadece üretim mekanları ve sadece sömürü üzerinden mücadele etmelerinin yetersiz kalacağı yönünde. Çünkü sermaye dışı kesimler artık sadece üretim de değil yaşamın her alanında kuşatılmış durumdadır. Ayşe Teyze çocuğunu okutmak isterken, artık sistemin mantığı içinde hareket etmek zorunda.

Ahmet amca böbrek sancısını giderebilmek için sermayenin kârlılık ilişkileri içinde, sağlık sorununu halletmeye çalışıyorsa, tabi ki bu yapısal koşulların üstesinden gelmek için kapitalizme bir bütün olarak karşı gelme bilinci, bu bilincin üretim, bölüşüm ve tüketim alanında yeniden tanımlanmasını gerekli kılıyor. O zaman Ayşe Teyze ya da Ahmet amcanın sendikası yaşamın tüm alanlarına ait bir şeyler söylemesi gerekiyor. Ama tüm bunların gerçekleşmesi için, politika yapma hakkının ve yaşamın yeniden üretimi için gerekli temel ihtiyaçların politik bir hak olarak tanımlanması gerekiyor. Ayrıca kapitalizmin yarattığı etkileri, bir paydada eşitleyemeyiz. Çünkü sistemin fabrikada işçi Ahmet’in üzerindeki etkisiyle, iş arayan ancak bulamayan Ümit üzerindeki etkisini eşitleyemeyiz. Nuray işçi ama evinde çalışan, Nuray işsiz kadın olarak evinde çalışan, bütün bu hallerin kendine özgü nesnel ifade tarzları olacaktır. Nasıl olsa kapitalizm dönüşünce, bunlar da dönüşür toptancı mantığı değil, her tür nesnel koşulun kendini ifade etme tarzının kendi

örgütsel dinamiklerini ortaya çıkarmasına izin verecek yapıların oluşması gerekiyor.

Avrupa Birliği'ni doğru tanımlamak gerekiyor

Güç ve prestij kaybetmiş olduğunu belirttiğiniz sendikaların Avrupa Birliği'ne karşı tavırlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Özgür Müftüoğlu: Türkiye'de sendikaların Avrupa Birliği üyeliği konusundaki tavrını, sendikaların kapitalist sistemin bir kurumu olmasına en açık örnek olarak niteliyorum. Konfederasyonlar varlıklarını AB'ye bağlamış durumdadır. AB ile "müzakere sürecini mücadele sürecine dönüştüreceğiz" söylemiyle kendileri gibi Türkiye emekçi sınıfının mücadelesini de doğrudan AB'ye bağımlı hale getirme çabasındadır. Bunun için iki temel argümana bakmak yeterli. Biri AB ülkelerinin kendi içindeki sendikal mücadelenin düzeyi, diğeri de üyelik koşulu olarak Türkiye'nin önüne konulan ve müzakere sürecinde de belirleyici olan Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB). KOB'da AB, sendikal mücadelenin önünü açacak ya da sosyal hakları ileri taşıyacak herhangi bir koşul getirmiyor. Aksine, sendikaların ve emekten yana olduğunu iddia eden bazı "sol" partilerin de temel dayanağı olan KOB siyasi kriterlerinin "demokrasi ve hukukun üstünlüğü" adını taşıyan birinci maddesinin kamu yönetimi adını taşıyan alt başlığında, "kamu yönetiminde etkinlik sağlanması için kamu yönetimi ve personel politikalarında reform"u şart koşuyor. Yani, bugün sendikaların sokağa da çıkarak karşı koymaya çalıştıkları, KYTK ve Kamu Personel Reformu, AB'nin siyasi kriterinin başında yer alıyor. Ekonomik kriterler tam bir facia. Burada neler yok ki IMF ve DB ile yapılan anlaşmalara uyulması şartını mı ararsınız, özelleştirmeleri, emeklilik ve sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılanmasını mı ararsınız, bugün sendikaların "sözde" karşı çıktıkları tüm düzenlemeler, AB üyeliğinin koşulu olarak bu belgede yer almış. Bilmiyorum, değerli sendika yöneticilerimiz AB'yi savunurken ve hatta Karma İstişare Kuruluna eşbaşkanlık ederken bu belgeleri okumuşlar mı? Eğer bunları bilerek AB'yi savunuyorlarsa bu onların büyük bir çelişki içerisinde olduğunu gösterir. Okumadan AB'yi savunuyorlarsa, bu da bir sorumsuzluktur. Her koşulda sendika yöneticileri, Türkiye'de emekçi harekete zarar vermektedir.

Fuat Ercan: AB'ye ilişkin sendikalar ve sol gruplar AB'yi analiz ederken, onların doğrudan bizden talep ettikleri üzerinden AB'ye bakıyorlar. Oysa AB kendi içinde muazzam bir uluslararası rekabet ve ayakta kalabilmenin çelişkilerini yaşıyor. AB'yi oluşturan devletler, bir taraftan Japonya ve ABD karşısında varlığını sürdürmeye çalışıyor, bir taraftan da kendi aralarında sermaye üzerinden bir çatışma yaratıyor. Siyasal haklardan bahseden Avrupa, ekonomik olarak yapılması gerekenleri sürekli öne çıkarıyor. Ekonomik yapılanma ise piyasa mekanizmasının derinleşmesi yönünde. Sermaye grupları tıpkı Türkiye'de olduğu gibi, sürekli olarak rekabet ve rekabeti sağlamak için de verimlilikten bahsediyorlar. Bu

anlamda Türkiye’de TKP’nin ısrarla işaret ettiği gibi, AB emperyalistleri bizden bunu talep ediyor değil, AB sermayesi kendi ülkelerindeki siyasal yapılardan da bunu talep ediyor. AB sermayesi Avrupa’da emek üzerinde daha fazla denetim kurmak istiyor. Bu istek ve talepleri Türkiye’nin gündemine giren İlerleme Raporu ya da Katılım Ortaklığı belgelerinde görebiliyoruz. AB’nin kapitalist gelişmenin ulaştığı bir aşama olarak analiz edilmesi gerekiyor. Ama özellikle sendikaların tavrını düşününce kızmamak olası mı? Bir sendika kalkıp AB’yi tanımlarken siyasi kriterlerle hareket ediyorsa ve orada kalıyorsa, emek düzeyindeki süreci deşifre etmiyorsa nasıl sendika olur anlamıyorum.

AB emekçilerinin birliğini sağlamak için ortaya atılan Emeğin Avrupası tanımı var, bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Özgür Müftüoğlu: Sermayenin sınır tanımazca küreselleştiği bir süreçte, elbetteki emeğin uluslararası dayanışması son derece önemlidir. Ulusal düzeyde kalınarak yürütülecek sınıf mücadelesinin başarı şansı yoktur. Ama bunu, sermayenin çıkarları doğrultusunda kurulmuş ve işleyen AB’ye dayandırarak ‘Emeğin Avrupası’ şeklinde getirmek de son derece yanlıştır. Çünkü, sermayenin küreselleşmesi sadece Avrupa’yı değil, tüm dünyayı kapsar. Tutun ki “Emeğin Avrupası”nı gerçekleştirdiniz, Çin’deki, ABD’deki, Japonya’daki, Latin Amerika’daki emekçi ne olacak? Avrupa sermayesi bu ülkelere yatırım yapmıyor mu, Avrupa’ya diğer ülke emekçilerinin ürettiği ürünler girmiyor mu? Avrupa işçileri aynı zamanda diğer ülkelerin işçileriyle rekabete sokulmuş durumda değil mi? Bu sorular cevaplandığında “Emeğin Avrupası” söyleminin ne kadar temelsiz olduğu ortaya çıkar. Kaldı ki bugün AB üyesi ülkeler ne ölçüde bir dayanışma göstermektedir?

Geçtiğimiz ay içinde Alman IG Metal işçileriyle birlikteydim. “Almanya’daki bir işçi Fransa’daki, Hollanda’daki bir işçiyle dayanışma içinde olabiliyor mu?” diye sordum. “Hocam dalga mı geçiyorsunuz biz 20 metre ilerimizdeki fabrikada neler olduğunu bilmiyoruz, oradaki işçilerle dayanışma içerisinde olamıyoruz” dediler. “Emeğin Avrupası” diyerek, bir kapitalist oluşum üzerinden işçi sınıfının emek mücadelesini uluslararasılaştırmak, kimse kusura bakmasın ama bana en hafifinden zavallica geliyor.

İhsan Çaralan: Uluslararası büyük sermaye merkezlerinden birine Emeğin Avrupası diyorsunuz, gerekçesini de içinde sendikaların varolmasına bağlıyorsunuz. Burada belirleyici olan sendikaların olması değil; sendikaların nasıl ve hangi politikanın aktörleri olarak var olduğudur. Emperyalist savaflara karar alan parlamentolar içinde de sendikalar, sendikacılar vardı ve onlar da “savaflara evet” dediler. Öyleyse Birinci ve İkinci Dünya savaşlarında da bir de “emeğin savaşı” var mı dememiz gerekirdi. Kaldı ki Avrupa Sendikalar Konfederasyonu’nu oluşturan sendikalar, tarihleri boyunca emekle sermayeyi uzlaştırmaya

çalışan ve her yol ayrımında tercihlerini sermayeden yana kullanan sendikalardır. Bu yüzden de onlar olduğu için AB'ye "Emeğin Avrupası da var" demek yerine belki; "Onlar varsa burada emeğin çıkarından söz etmek abes olur" sonucunu çıkarmak daha doğrudur. Bunun içindir ki; Emeğin Avrupası propagandası; Avrupa fonlarından beslenen bir propagandadır ve buna iyi niyetle katılanlar da, eğer hâlâ varsa, bir an önce dönmelidir.

DİSK yeni bir sol parti kurma girişimine öncülük ediyor. Üçüncü toplantı 28 Ocak'ta Eskişehir'de yapıldı, bu girişimi nasıl değerlendiriyorsunuz?

İhsan Çaralan: DİSK'in kurmak istediği partiye bakarsak; Mustafa Sarıgül, Celal Doğan, Zülfü Livaneli kişilerin adı geçiyor Bu adlar bile "sol" tartışmasının nereye geldiğin gösterir. Kaldı ki partinin liderliği için adı geçen bir akademisyen B. Şenatalar; "Piyasa ekonomisini reddedenlerin aramızda yeri yoktur" diyerek nasıl bir sol parti olduklarını da tarif etmiştir. Aslında böyle sol parti kurmak Kuruçeşme'de iflas etmiş; Kuruçeşme'nin ürünü olan ÖDP de yürümemiştir. Şimdikiler ise; Kuruçeşme'nin bir karikatürüdür. (Karikatürcüler alınmasın, burada karikatürden sanatsal anlamda söz edilmiyor elbette) Toplantılara katılanların bir özelliği de; her birinin daha önceki partilerinde dikiş tutturamamış olan kişiler olmasıdır. Yani yüz tane dikiş tutturamayandan bir dikiş tutturamamak istenmektedir. Bu olanaklı değildir. Tıpkı yüz Hıristiyandan bir papa yapılamayacağı gibi. Bu parti olsa olsa; kendini solcu sayan kimi kişilere sağcı bir parti kurdurma girişimi olarak nitelenebilir. DİSK'in böyle bir partiyle anılması, bir işçi sendika merkezi olarak DİSK başkanının böyle bir girişimin başında olması ise trajikomik bir durumdur ve "Hey gidi DİSK, nerelere düştün" dedirtecek bir durumdur. Bunlar; Blair'in İşçi Partisi gibi olacaklarını düşünüyorlar, ama bu zordur. Arkalarında Kemal Derviş ve Dünya Bankası bile olsa, başarı şansları düşüktür.

Fuat Ercan: Aslında sorunu sağcı bir parti kurma yönünde düşünmekten daha çok, Kemal Derviş'in Fuat Keyman'ın işaret ettiği analizlere neden olan gelişmelere bakmamız gerekiyor. 1990'ların ortasında arka arkaya birçok ülke krize girince sermaye için iki önemli unsur ortaya çıktı: İlki devletin yeniden ama piyasa mekanizmasının kurallarına bağlı olarak geri dönüşü ve daha önemlisi "iç burjuvalar" dünya ölçeğinde rekabet edebilmek için ülke içindeki kaynakların etkin bir kullanımına ihtiyaç duydu. Bu değişimlere bir de sermaye dışı kesimlerin eşitsizlik ve adaletsizlik karşısında artan sistem karşıtı eylemlilikleri eklenince A.Giddens'in teorik çerçevesini çizdiği ve Blair'in politik bir dile dönüştürdüğü, başını çektiği Üçüncü Yol ile karşılaşmış olduk. Aslında Üçüncü Yol'un özellikle kitlesel tepkinin yükseldiği Latin Amerika'da el çabukluğu yaparak etkin olduğunu söyleyebiliriz. Üçüncü Yol'un Latin Amerika'da işaret edilen teorik çerçevesi ile Türkiye'de sol bir parti kurma

çabası içinde olanların söyledikleri birbirine paralel. Solun "adalet" düşüncesi, neoliberalizmin sahip olduğu "ekonomik etkinlik teorisi" ile birleştiriliyor. Burada iç burjuvaların dünya ölçeğinde gerçekleşen rekabette etkin olmaları temel istek olarak karşımıza çıkıyor. Üçüncü Yol ise devletin piyasada etkinliği sağlayacak düzenlemelerle dünya piyasasında öne çıkmayı hızlandıracağı, bunun yaratacağı gelirin ise ülke içinde yeniden bölüşümcü politikalar için kullanılabileceği yönünde. Yani etkinlik ve adalet bir arada sağlanmış oluyor. Burada sendikalara önemli bir görev veriliyor. Sendikaların temel işlevleri, aynı gemideyiz mantığı içinde hem iş huzurunu ve hem de verimliliği artırmak yönünde yeniden tanımlanıyor. Üçüncü Yol'un savunucuları bunu dünya piyasasının sağladığı olanak ve zorunluluktan hareketle açıklarken, kalkınmacı-üretimci sol kesim ise küreselleşmeye karşı aynı gemideyiz ifadesiyle açıklıyor. Türkiye solunun, bu projeyi çok ciddi şekilde gündemine alması gerekiyor. Çünkü kitlelerin özellikle yeniden dağıtımcı politikalara ilişkin duymak istediklerini bu yönde kurulacak bir parti kolayca verebilir. Fakat işin ilginç tarafı bu işin Türkiye'de DİSK tarafından organize edilmesi. DİSK'in başlattığı hareket, bazı yönleri ile Latin Amerika'da başlayan merkez sol hareketlere çok benziyor. Tutmaz falan deniyor, ama nesnel gerçeklik aslında daha soldan politik bir hareket gerçekleşmezse onlardan yana. Böyle bir süreç var, bu sürece karşı bir önuyarı yapılması gerekiyor. Ama bunun yapılması için sosyal demokrat bu yeni sol parti ve sendikaların bağlantılarının iyice analiz edilerek deşifre edilmesi gerekiyor.

Özgür Müftüoğlu: Kapitalist sistemin, emekçilerin birbirleriyle rekabeti üzerinden varlığını sürdürmeye çalıştığı bir süreçte bulunuyoruz. İşçi sınıfının sınıfsal perspektiften uzak olduğu bir dönemde kapitalist sistemin gelişim dinamiklerine bağlı olarak, sosyal demokrat veya Üçüncü Yol çizgisindeki partiler belki iktidara gelebilir ya da güçlü bir muhalefet oluşturabilirler. Ancak, sınıflar arası güç ilişkilerinin temel belirleyici olduğu bir sistemde, sınıfları tamamen yok sayıp süreci çok daha farklı noktalardan alıp götürmeye çalışan bir hareket, sonuçta başarılı olamayacaktır. Bu durum siyasi partiler gibi sendikalar için de geçerlidir.

Fuat Ercan:

Üçüncü Yol Latin Amerika'da etkin oldu. Arjantin'de De la Rúa'nın Paris'teki Sosyalist Enternasyonal'de yıldız gibi karşılanması, Şili'de sosyalistlerin geliştirdikleri argümanlar, Uruguay'da Tabaré Vázquez'in "dış borçları" tamamen üstlenmesi ve Lula deneyimi, bunlardan birkaçı. Üçüncü Yol'un mimari olarak kabul edilen Jorge Castaneda, özellikle Buenos Aires Uzlaşması olarak bilinen dokümanda bu düşüncüyü dile getirmiştir. DİSK'in öncülüğündeki sol parti girişiminin söyledikleri de bunlarla paralellik gösteriyor.

Özgür Müftüoğlu

Türkiye'nin müzakere sürecinde belirleyici olan Katılım Ortaklığı Belgesi'nin siyasi kriterlerinin "demokrasi ve hukukun üstünlüğü" adını taşıyan birinci maddesinin kamu yönetimi adını taşıyan alt başlığında, "kamu yönetiminde etkinlik sağlanması için kamu yönetimi ve personel politikalarında reform"u şart koşuyor. Sendikaların sokağa da çıkarak karşı koymaya çalıştıkları, KYTK ve Kamu Personel Reformu, AB'nin siyasi kriterinin başında yer alıyor.